

ЈЕЗИЧКА СРЕДСТВА ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ МЕТАЈЕЗИЧКЕ МОДАЛНОСТИ У НОВИНСКОМ ИЗВЕШТАЈУ

Сажетак: Предмет рада је употреба језичких средстава са сврхом објашњавања претходно изнетог у тексту новинског извештаја. Корпус чине новински извештаји које је српска дневна штампа објављивала у протеклих неколико година. Анализа је вршена дескриптивном методом. Циљ рада је да издвоји ова језичка средства и укаже на разлоге њихове употребе, која настаје као одговор новинарства на један од многобројних изазова које пред њега поставља постмодерна технократија. У новинском извештају као жанру информативног подстила публицистичког функционалног стила очекујемо фреквентну употребу ових средстава у оквиру стручног бекграунда.

Кључне речи: функционална стилистика, новински извештај, постмодернизам, модалност, метајезичка модалност

1. Увод

Новинар бира чињенице и речи којима ће их пренети и прилагођава језик других регистара потребама дневне штампе, тј. потребама читаоца који може бити било ког ступња образовања и писмености. Стога новинар „тешко приступачни речник и језик стручњака и научника, празне фразе политичара и дипломата или разне неприкладне кованице друштвених функционера или спортиста одиста преводи на речник и језик разумљив свима, то јест масовном читаоцу, слушаоцу и гледаоцу“ (Рајнвајн, 1988: 14). У раду² анализирамо језичка средства којима се даје додатно објашњење или реформулација, којима се коригује, прецизира, илуструје или конкретизује претходно изнети садржај.

1.1. Категорија *модалности* одређује се на различите начине у лингвистици, где је дефинисана као морфосинтаксичка категорија, затим у семантици, где се дефинише нешто шире, као семантичка информација о говорниковом ставу или мишљењу о садржају пропозиције, и на крају у логици, где се дефинише

¹ elentsche@yahoo.com

² Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

преко појмова нужности и могућности, који се називају модалитетима. За нас је важан лингвистички приступ појму модалности, према коме се она дефинише као „квалификација коју говорно лице даје о свом исказу и/или о ситуацији која је њиме означена“ (Пипер и др., 2005: 636). Појам модалности дефинише се и као категорија „која омогућава да се језичким средствима информише о резултатима психичких процеса (интелектуалним, мотивационим и емотивним) који се одвијају у човеку“ (Звекић-Душановић, 2011: 83).

Литература о модалности је обимна и у њој налазимо различите класификације врста модалности и различиту терминологију. Следећи класификацију модалних значења дату у *Синтакси савременог српског језика*, према којој деонтичка и оптаивна модалност представљају врсте реалне / иреалне модалности, а епистемичка, имперцептивна, метајезичка, аксиолошка и експресивна модалност јесу врсте субјективне модалности (Пипер и др., 2005: 637–648), показаћемо која језичка средства за исказивање метајезичке модалности као типа субјективне модалности постоје у тексту новинског извештаја.

Метајезичка модалност (компехензивна модалност, тј. модалност разумљивости) јесте квалификација разумљивости исказа, као навођење прецизнијих, алтернативнијих или адекватнијих облика од већ наведених (*другим речима, другачије речено, то јест, према томе, на пример, наиме*) (Пипер и др., 2005: 646). Она „квалификује адекватност садржаја пропозиције његовој језичкој реалности, при чему се има у виду посебан прагматички фактор: комуникативна способност саговорника да разуме исказ“ (Пипер и др., 2005: 646).

1.2. Овај тип језичких јединица, осим компоненте модалности, има и синтаксички и логички статус, те се њиме бави и граматичка и реторичка литература. У конструкцијама с „експланативним“ везничким речима, односно експланативним (објаснидбеним) конструкцијама модалност се преплиће са синтаксичком категоријом прецизирања, па су ова језичка средства проучавана не само као средства за изражавање модалности већ и као синтаксичко-семантичка категорија.

Експланативне конструкције помињу се само у неколико сербокроатистичких радова и у њима имају различит статус, као што примећује Милош Ковачевић³ у тексту „Објаснидбене (експланативне) конструкције у српском језику“, објављеном у књизи *Синтакса сложене реченице у српском језику* (Ковачевић, 1998: 58–79). Он доказује постојање објаснидбених конструкција као посебне врсте координираних конструкција, а као праве објаснидбене координиране везнике издваја *односно* и *то јест (тј.)* (Ковачевић, 1998: 61). Објаснидбене конструкције с овим везницима имају највише додирних тачака с дисјунктивним

³ „Како смо видјели, код И. Прањковића објаснидбеност је семантичка подврста копулативности, код Р. Катичића то су (недефинисане) конструкције без својих изражајних средстава, а код П. Мразовића и З. Вукадиновић објаснидбеност као да и нема свог реченичног израза (али се код свих објаснидбеност подводи под координацијски однос). Код М. Велчић то су искључиво „текстне везе“ (дакле, само надреченична категорија, на коју зато и није могуће примјењивати критерије субординације и координације)“ (Ковачевић, 1998: 60).

конструкцијама (статус народа, *односно* нације, статус народа *или* нације) и њима се означава „координација алтернативних ознака за исто означено“ (Ковачевић, 1998: 64). Преформулација или реименовање денотата има за циљ објашњење или појашњење, у питању је референцијална синонимија, јер се алтернативним изразима означава исти референт, а разлика у односу на дисјунктивне конструкције је у томе што се не реализује једно или друго, већ реализација једног имплицира реализацију другог (Ковачевић, 1998: 63–64). Дакле, координирани елементи одликују се истоветним денотатом, али различитим сигнификативним значењем, с тим што други сигнификат добија објаснидбено значење, које се може реализовати као једно од објаснидбених подзначања: преформулација, корекција, експликација, конкретизација, корелација и значење додатног, најчешће вредносног коментара (Ковачевић, 1998: 76–78). Овде се не исцрпљују све значењске нијансе које носе конкретизатори значења објаснидбености.

Поменуте „експликативне“ везничке елементе већина граматика иописује као везнике реченица, док се у граматици Павице Мразовића, израђеној у сарадњи са Зором Вукадиновић, њиховим сврставањем у конјукторе указује на чињеницу да не повезују само реченице, већ и друге језичке јединице (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427), где су проучавани као „конјуктори за прецизирање или корекцију“ (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 426–428).

Исти језички феномен у реторичкој литератури сврстава се у фигуре мисли. Иво Шкарић дефинише корекцију као „посебан облик антитезе која се гради по схеми: не А него Б, нпр.: *Не бојим се смрти, него зла живота*“, а као њену варијанту наводи корекцију типа *додуше А да, али и Б (Код тетке на стан, али не сваки дан)* (Шкарић, 2008: 136). Корекција (*correctio*) је фигура замене и састоји се „у том, да говорник у облику разговора са слушаоцем или са собом оно, што је привидно као не размишљено и несходно казао, опозива, а на мјесто тога оно, што је сходније, каже“ (Зима, 1988: 152). Као и сентенција, екскламација, реторско питање и дијалогизам, спада у фигуре које постају заменом објективног говора субјективним (Зима, 1998: 137–156).

Будући да се метајезичка модалност преплиће са синтаксичко-семантичком категоријом прецизирања, у раду ћемо овом језичком феномену приступити као типу субјективне модалности (што одговара Зиминим сврставању овог језичког и логичког феномена у фигуре мисли које постају заменом објективног говора субјективним), комбинујући ово становиште са критеријима издвојеним у оквиру проучавања подзначања експланативности.

1.3. Задаци проучавања грађе прикупљене из дневне штампе као и општи критеријуми формулисани су на основу литературе, а даље су формиран на основу грађе. Класификациони критеријуми одабрани су на основу корпуса. У раду користимо дескриптивну научну методу. Комбинујући лингвостилистичке и функционалистичке критеријуме у анализи, показаћемо која је сврха употребе ових језичких средстава у новинским извештајима објављеним у српској дневној штампи. Колико нам је познато, истраживања ове врсте нису вршена на овом типу корпуса.

1.4. Анализа је проведена на конкретном језичком материјалу ексцерпираним из српских дневних новина. Корпус рада чини око двеста педесет новинских извештаја ексцерпираних из дневних новина *Блиц*, *Прес*, *Курир*, *Политика*, *Вечерње новости* и *Данас*, објављених током последњих пет година.

2. Речи и изрази за исказивање метајезичке модалности у новинском извештају

За новинара који извештава о некој теми посебно је важно да исказаном садржају да одговарајућу језичку форму и осигура разумљивост исказа, те у ту сврху често користи различита језичка средства којима уводи додатна објашњења. У ове сврхе у тексту новинског извештаја користе се модалне речи и изрази, интерпункцијски знаци и синтаксичка средства. Како не бисмо проширили анализу изван оквира једног рада, анализирамо само употребу модалних речи и израза са овом сврхом.

2.1. У тексту новинског извештаја као језичка средства за исказивање метајезичке модалности, односно синтаксичко-семантичке категорије прецизирања, користе се речце и изрази, везнички комплекси или конкретизатори (*наиме, односно, такозвани, то јест, на пример, и то, заправо, или, другим речима, другачије речено, или ако хоћете, како се обично зове, како се каже, што је исто, а заправо, а у ствари, а наиме, а тачније би било рећи, или боље/ тачније/ другачије/ прецизније речено, а то или конкретније/ једноставније речено, а то значи, а то ће рећи, дакле, или ако хоћете*).

Ове језичке јединице могу бити и конектори⁴, како граматички тако и текстуални. Конектори *и то, наиме, то јест (тј.), односно, заправо* служе за повезивање синтаксички равноправних елемената и успостављају односе прецизирања или корекције, при чему се „[д]ругим равноправним елементом *прецизира* или *коригује* садржина првог елемента“ (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 418).

Речце имају сигналну функцију, јер „реципијенту – било читатељу, било слушатељу – сигнализирају како да одреди аргументативне и ситуацијске односе у тексту“, те као елементи на надреченичној равни усмеравају интерпретацију реченица (Гловацки-Бернарди, 2004: 62). Неке од ових речи и израза могу имати двојну функцију, јер се користе и за повезивање унутар реченице и на међуреченичном нивоу. Према морфолошким, синтаксичким и семантичким критеријумима постоји пет категорија конектора (релативни, везнички, прилошки, фразеологизовани и пропозиционални) (Велчић, 1987: 23–30). Било да је реч о прилошким конекторима (*наиме*) или фразеологизо-

⁴ Конјунктори, као непромењиве речи које служе за повезивање синтаксички равноправних елемената, успостављају одређене односе између речи, група речи, реченичних делова и реченица. Могу успостављати саставне, супротне, искључне, раставне, градационе односе и односе прецизирања или корекције (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 415–428).

ваним конекторима (*на пример*), конектори *наиме*, *односно*, *другим речима*, *то јест* (*тј.*), *тачније речено*, *једноставније речено*, *то значи да*, *то ће рећи да* са становишта лингвистике текста спадају у конекторе појашњења, тј. експликативе (Велчић, 1987: 72).

Проучавање конектора као метатекстуалних сигнала занимљиво је за стилистику као додатни критеријум жанровске или функционалностилске класификације (Катнић-Бакаршић, 1999: 100). У оквиру ширег истраживања упоредићемо употребу ових речи и израза у својству конектора у новинској вести и новинском извештају, како бисмо утврдили специфичности информативних жанрова публицистичког стила на овом плану.⁵

2.1.1. Према М. Ковачевићу, конкретизатором *наиме* могу се исказивати различита подзначења експликативности, као што су преформулација или конкретизација, у виду објашњавања општег конкретним, док се везничким спојем *а наиме* исказују корекција, експликација или конкретизација, као „егземплификација (илустрација) општег“ (Ковачевић, 1998: 76–77). У граматичкој литератури читамо да се конектором *наиме* дају ближа објашњења о претходно реченом, а често може стајати уместо *и то*, или *тј.* (*то јест*) (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427).

Ово језичко средство један је од честих маркера метајезичке модалности у тексту новинског извештаја. У нашем корпусу конкретизатор *наиме* користи се за пружање квалификације разумљивости исказа у извештајима друштвено-политичке тематике најчешће у иницијалној позицији, када је међуреченични конектор, док се знатно ређе јавља у првој позицији након иницијалне, као што показују примери ексцерпирани из нашег корпуса:

а) конкретизатор *наиме* у иницијалној позицији:

Мештани кажу да је алкохол главни разлог размирица између оца и сина. *Наиме*, Милета је волео да попије, а имао је тешку нарав, због чега је стално долазило до свађа, а у таквом стању умео је чак и да подигне руку на оца. (*Блиц*, 7.8.2008, 14); Оно што је сигурно јесте напредак по питању квалитета пријема сигнала. *Наиме*, антена је знатно побољшана, што значи да неће бити проблема са дометом. (*Блиц*, 10.9.2012, 15); У ексклузивном разговору за „Новости“, Марковићева је открила делове ове, краће верзије извештаја. *Наиме*, писање правог рапорта који ће, како она процењује, имати чак око 500 страница, тек предстоји. (*Вечерње новости*, 1.9.2008, 5); ТРЕНУТНО, испитивања лаптопа су застала. *Наиме*, у торби у којој је машина пронађена на Батајничком путу, није било исправљача за компјутер, а батерија се, у међувремену, испразнила. (*Вечерње новости*, 01.09.2008, 5, антрфиле); У истом магацину, два месеца касније, наводи се у оптужници, противправно је држано седам радника Републичке управе јавних прихода. *Наиме*, они су организо-

⁵ Ово истраживање је део ширег истраживања у оквиру израде докторске дисертације „Језичко-стилске карактеристике новинске вести и новинског извештаја“, прихваћене 6.7.2010. на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

вали дежурство испред магацина како би сачекали долазак власника цигарета. (*Вечерње новости*, 30.04.2008, 8).

б) конкретизатор *наиме* у првој могућој позицији након иницијалне:

Какав би потез у овом случају могао да повуче суд, није извесно. Национални строј, *наиме*, формално није регистрована организација. (*Политика*, 16.10.2008, А8);

У свим наведеним примерима *наиме* служи за исказивање семантичке нијансе конкретизације, јер је реченица која њиме почиње објашњење општег значења исказаног претходном реченицом помоћу конкретних чињеница.

У нашем корпусу конкретизатор *наиме*, који маркира квалификацију разумљивости исказа уједно има конекторску функцију. *Наиме* се увек користи у функцији међуреченичног конектора и то најчешће у иницијалној позицији или у првој могућој позицији после иницијалне (Велчић, 1987: 43). У свим ексцерпираним примерима заузима иницијалну синтаксичку позицију, осим у примеру „Национални строј, *наиме*, формално није регистрована организација“ (*Политика*, 16.10.2008, А8). Граматикализовано *наиме* је погодније за отварачку улогу, односно за најаву објашњења (Велчић, 1987: 79). Тада је оно конектор, док је у случају када повезује две независне реченице *наиме* „партикула и не може да стоји на почетку реченице“ (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427). Дакле, *наиме* је текстуални конектор објасниствености, односно маркер језичке модалности, који се често користи у тексту новинског извештаја.

2.1.2. *Наиме*, као и *односно*, спада у граматикализоване експликативе, које говорно лице употребљава када није сасвим сигурно „у афирмацију истинитости садржаја“ (Велчић, 1978: 78), те их појашњава користећи ове модалне речи као маркере метајезичке модалности. Конектором *односно* дају се накнадна објашњења или корекција претходно реченог и најчешће је замењив са *то јест* (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427). Њиме се исказују готово сва подзначења експликативности, односно преформулација, корекција, експликација, конкретизација, корелација (Ковачевић, 1998: 77). Једино се подзначење додатног коментара не исказује помоћу *односно*. Сажета корелација међу паровима појмова или изражавање алтернативе с имплицитном корелацијом првенствено се исказује управо овим везником (Ковачевић, 1998: 77). Анализа је показала да се употребом *односно* у тексту новинског извештаја не исказују све ове семантичке нијансе већ само једна од њих, као и да се он као маркер метајезичке модалности користи у новинским текстовима који извештавају о новим достигнућима у науци, што се види из следећих примера:

Врло често нуди се терапија а да никада није прво сагледана њена ефикасност на такозваним моделима болести, *односно животињама*. (*Вечерње новости*, 23.4.2012, рубрика *Здравље*); Међутим, да би примена матичних ћелија била апсолутно успешна, потребно је решити начин примене, одре-

дити адекватан број ћелија за обнављање ткива срчаног мишића, и, на крају, прецизирати извор матичних ћелија (од сопствених или из умбиликалне крви, *односно крви која се налази у пупчанику и постељици*). (*Вечерње новости*, 23.4.2012, рубрика *Здравље*); Професор на Универзитету у Калифорнији Џејмс Фицпатрик први је дошао на идеју да искористи продукте који се добијају узгајањем *неонаталних везивних ћелија, односно везивних ћелија коже беба*, приликом раста вештачке коже у лабораторијским условима и на специјалним подлогама. (*Прес*, 24. 06. 2012, рубрика *Здравље и наука*);

Наведени примери илуструју употребу везника *односно* за исказивање метајезичке модалности, тј. метајезичке функције језика у новинским извештајима. У научном тексту исте тематике она би била реализована у виду дефиниција, у којима се на прецизан начин исказује устаљена формула „дефинијендум + копула + дефинијенс“. И у научном функционалном стилу као и у информативном подстилу публицистичког стила референцијална функција је доминантна језичка функција, јер они првенствено настоје да информишу. Али, у њима се реализују и друге језичке функције, као што је метајезичка функција. Уместо прецизних дефиниција, у тексту новинског извештаја као оквир метајезичке модалности користи се *односно*, којим се уводе поједностављена објашњења претходно наведених научних термина. Тиме се денотат преименује, па је овде реч о значењу преформулације.

2.1.3. Као и *односно*, и *то јест* служи за исказивање свих типова експланативности, осим додатног коментара (Ковачевић, 1998: 76–77). Помоћу *то јест* најчешће се врши исправка реченог или се пружају тачнији подаци и значи исто што и *боље речено* (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427). Њиме се веома често изражава метајезичка модалност, односно експланативност, у изјавама политичара или стручњака за неку област које преноси новински извештај, што потврђују бројни примери ексцерпирани из нашег корпуса. Навешћемо неке од њих:

„Сложили смо се око тога да је могуће дијалог подићи на политички ниво, *то јест* на виши ниво самих преговарача у циљу решавања тежих питања и лакше имплементације договора постигнутих са Приштином“, рекао је Стефановић. (*Курир*, 4.7.2012, рубрика *Политика*); лид извештаја: Према статистикама, чак 17.900 Бечлија, *то јест* 1,03 одсто становништва прошле године је поседовало милионе (*Вечерње новости*, 8.6.2012, рубрика *Планета*); Ресекциона хирургија јетре, која подразумева да се одстрани четвртина, осмина, половина, или чак две трећине овог органа, захваљујући поступку аутотрансфузије, *то јест* спасавања крви пацијента током интервенције, добила је замах. (*Вечерње новости*, 5.10.2011, рубрика *Вести*).

У наведеним примерима *то јест* повезује чланове исте реченице понављајући исти садржај тако што га појашњава. Употребом *то јест* у тексту новинског извештаја новинар појашњава значење термина (*поступак ауто-трансфузије, то јест спасавање крви пацијента током интервенције*), преформулише квантитативне податке (*17.900 Бечлија, то јест 1,03 одсто ста-*

новништва) или објашњава читаоцу садржај политичке флоскуле (*дијалог подићи на политички ниво, то јест на виши ниво самих преговарача у циљу решавања тежих питања и лакше имплементације договора постигнутих са Приштином*) и сл. Дакле, овим језичким средством сигнализира се објашњење или допуна изнете информације у тексту новинског извештаја како би се осигурало разумевање смисла изнетих информација. Употребом *то јест* у тексту новинског извештаја најчешће се исказује преформулација, односно преименовање денотата, а нешто ређе корекција као „објашњење у виду исправке, модификације реченог а најчешће ради семантичког утаначења“ (Ковачевић, 1998: 76).

У тексту новинског извештаја ретко се као маркер метајезичке модалности јавља скраћеница *тј.*, као у примеру:

- Најбоље би било да то уради нека независна кућа. Најпре би требало да се клон хард диска „ољушти“, *тј.* да се с њега скину сви слојеви како би се видело шта је на све њему рађено од када је асамблиран до данас – наглашава овај вештак. (*Курир*, 2.9.2008, 2).

У наведеном примеру помоћу *тј.* исказује се преформулација глагола *ољуштити* употребљеног у преносном смислу, односно објашњење речи која припада стручном жаргону. Вештак у својој изјави појашњава значење програмерског жаргона, означавајући исти денотат другим сигнификатом, како би осигурао разумљивост поруке. И у овом примеру реч је о објаснидбеном значењу, и то о семантичкој нијанси преформулације, што је најчешћи семантички садржај који се исказује овим језичким средством.

2.1.4. Фразеологизовани конектор *на пример* упућује на илустровање или на навођење доказа (Велчић, 1987: 46). У примерима ексцерпираним из новинских извештаја *наиме* чешће заузима унутарреченичну позицију и употребљен је за конкретизовање претходно реченог и то у два своја вида:

а) „објашњење општег (апстрактног) конкретним“ (Ковачевић, 1998: 77):

- Потребна је вештина да се суд убеди да је мајка која плаче и куне се да воли своје дете, ипак, несавестан родитељ. Она ће се трудити да покаже супротно иако, *на пример*, није посетила годинама своје дете које живи у дому. (*Вечерње новости*, 24.8.2008, 16); - За грађане је много важнија тема, *на пример*, подизање пензија и плата у јавном сектору. (*Вечерње новости*, 14.4.2011, 5); Неки пацијенти су због проблема након захвата остали без посла, или не могу обављати неке основне радње, возити *на пример*. (*Вечерње новости*, 5.3.2010, 10); Потпредседница Владе Србије за привреду и регионални развој Верица Калановић изјавила је данас у Бујановцу да би Београд и Приштина требало да реше питања која немају везе са националном припадношћу, као што су *на пример* признавање диплома, питање уцбеника, запошљавања... (*Блиц*, 7.4.2011, 6).

б) „егземплификација (илустрација) општег“ (Ковачевић, 1998: 77)

Добијени су и УЛ стандард за америчко и ГОСТ Р за руско тржиште, као и најновији немачки стандард „БимшВ1“ (ДИН Плус), који је комплементаран

са још неколико ЕКО стандарда у западној Европи („Артикел 15“ у Аустрији и „Анех 1“ у Француској, *на пример*). (*Курир*, 21.7.2010, 9); Према речима Сузане Пауновић, из Министарства за рад и социјалну политику, несавесним родитељима се одређују лакше мере надзора, које подразумевају упозорење, упућивање у саветовалиште или, *на пример*, преузимање контроле над имовином детета. (*Вечерње новости*, 24.8.2008, 16); КАДА је живот детета угрожен, Центар за социјални рад има обавезу да му у року од 24 сата обезбеди ургентни смештај. То може бити прихватилиште, хранитељска или породица рођака, *на пример*, а током прошле године било је 547 таквих случајева. (*Вечерње новости*, 24.8.2008, 16).

Ређе се у извештајима користи у функцији међуреченичног конектора у иницијалној позицији:

Ефекат је већ постигнут и у другим областима. На пример, сама Влада затражила је извештај од надлежне дирекције о службеним становима. (Блиц, 26.10.2008, 3); Матичне су оне ћелије које се на почетку стварања новог живота нису одлучиле у које ће се ћелије диференцирати, односно претворити. У зависности од порекла и способности да се диференцирају постоји више врста матичних ћелија. *На пример*, само ембрионалне могу да дају 220 различитих ћелијских типова људског организма. (*Вечерње новости*, 23.4.2012, рубрика *Здравље*).

Ови примери указују на чињеницу да се међуреченични конектор *наиме* у тексту новинског извештаја користи за објашњење општег појма исказаног претходном реченицом.

Наведени примери показују да је израз *на пример* често језичко средство за исказивање конкретизације претходно реченог у новинском извештају и да се са овом сврхом користи и у унутарреченичној позицији и као међуреченични конектор. Он упућује на објашњавање или илустровање наведене појаве, као што показују бројни примери ексцерпирани из нашег корпуса.

2.1.5. Према граматичкој литератури, конектором *и то* даје се накнадно обавештење у односу на претходни елеменат и углавном се повезују групе речи (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 426). Милош Ковачевић као подзначања експланативности која се могу исказати овим везничким спојем наводи конкретизацију, и то у свом подзначању илустрације општег (Ковачевић, 1998: 77), и значење додатног неемоционалног коментара (Ковачевић, 1998: 78). У тексту новинског извештаја везничким спојем *и то* исказује се:

а) прецизирање изнете информације, додатна информација:

Према првим информацијама, приведене су 34 особе, *и то* због бацања бакљи, камења и флаша на демонстранте антифашистичког митинга и полицу. (Блиц, 12.10.2008, 2); Требало је и да се уручи свим особама које се затекну у Центру јавне безбедности Српско Сарајево, и то између шест и 21 час, истог дана када ће претрес бити извршен. (*Вечерње новости*, 4.9.2008, 5); То ће бити предмет даље истраге, као и то на који начин је он добио личну

карту – рекао је Љајић, претпостављајући да је није лично Младић преузео. (*Политика*, 12.09.2008, А7);

б) конкретизација, и то као илустрација општег:

Динар ће у понедељак, 8. марта, наставити да слаби према евра *и то* за три паре или 0,03 одсто и достићи нови историјски минимум од увођења евра 2002. године, тако да ће званична средња вредност српске валуте бити 99,7354 динара за евро, објавила је НБС, која је данас интервенисала са 15 милиона евра на девизном тржишту. (*Блиц*, 5.3.2010, 6); БЕОГРАД - Стручњак за компјутере Ангелина Марковић током десетодневне претраге личног рачунара Радована Караџића пронашла је мало докумената, док највише места на хард диску заузима музика, и то гитарске композиције и оперске арије! (*Курир*, 02.09.2008, 2).

Везнички спој *и то* ретко се комбинује са речцом *као*, када се везничким комплексом *као и то* даје додатна информација, као у примеру ексцерпираним из новинског извештаја *Наш рад најчешће се не свиђа властима*, који је објавио *Блиц*:

– Мислим да смо тим поступком, који смо покренули по сопственој иницијативи, постигли значајан циљ – постало је јасно да нико не може користити државну имовину без основа и критеријума, *као и то* да и државна имовина има власника – то су сви грађани. (*Блиц*, 26.10.2008, 3).

У нашем корпусу не налазимо примере употребе конструкција са везничким спојем *и то* са значењем додатног неемоционалног коментара.⁶ Разлог томе лежи у фактографској природи анализираног публицистичког жанра. Законитости обликовања извештаја не дозвољавају изношење мишљења новинара о некој теми и накнадно вредновање тока догађаја чији садржај ремети ток приповедања, а то су одлике значења додатног коментара као вида експланативности (Ковачевић, 1998: 73).

2.1.6. Конектором *заправо* прецизира се и коригује претходно речено (Мразовић, Вукадиновић, 2009: 427). Реч је о значењу корекције, јер *заправо* сигнализира „објашњење у виду исправке, модификације реченог а најчешће ради семантичког утаначења“ (Ковачевић, 1998: 76). М. Ковачевић као примарна средства за исказивање овог значења издваја општеобјаснидбене везнике *то јест* и *односно*, а потом и везничке комплексе какав је на првом месту *а заправо* (Ковачевић, 1998: 76). У нашем корпусу не налазимо овај везнички спој као маркер метајезичке модалности, односно синтаксичко-семантичке категорије прецизирања са специфичном објаснидбеном семантичком нијансом корекције, већ ово значење носи само *заправо*:

Наш извор каже да није искључено ни да се тужилаштво поиграва и са Бајрушевићевом и са Бановићем и да су обоје, *заправо*, у трци за сведоке сараднике. (*Курир*, 26.04.2008, 9); Присталице организације „1389“ свој протест

⁶ Значење додатног коментара своди се на „ауторов коментар претходног садржаја“ (Ковачевић, 1998: 78). То су објаснидбено-релативне клаузе чији садржај ремети ток приповедања, јер је то накнадно вредновање тока догађаја (Ковачевић, 1998: 73).

због хапшења и изручења бившег председника Републике Српске и хашког оптуженика Радована Караџића изразиле су на Тргу Републике. Полиција, *заправо*, није дозволила учесницима скупа код Филозофског факултета да крену у протестну шетњу централним градским улицама док у своју протестну шетњу не крену присталице организације „1389“. (*Политика*, 12.10.2008, А1); На саслушању 16. јуна подносиоци тужбе тврдили су да су холандске снаге, које су биле задужене да штите Сребреницу, наредиле бошњачким избеглицама да напусте то уточиште, чиме су их *заправо* предали у руке српским снагама. (*Вечерње новости*, 11.9.2008, 19).

У свим наведеним примерима конектор *заправо* маркира метајезичку модалност, јер се њиме прецизира и коригује претходно речено. Ако посматрамо ово језичко средство као сигнал синтаксичко-семантичке категорије прецизирања, онда можемо рећи да се њиме исказује семантичка нијанса корекције.

2.1.7. Конкретизатор *дакле* може исказивати значење преформулације, корекције, конкретизације или експликације (Ковачевић, 1998: 76–77). У нашем корпусу користи се искључиво као међуреченични конектор и њиме се исказује модификације реченог а најчешће ради семантичког утаначења. Може заузимати иницијалну позицију у реченици, што показују примери ексцерпирани из нашег корпуса:

Такође, гледали смо и унапред, па смо разменили размишљања и око наредних квалификација за Европско првенство, које нас чекају одмах после мундијалских искушења. *Дакле*, нисмо губили време, а овом приликом не бих причао о томе колико ће се новца одвојити за награде. (*Вечерње новости*, 4.3.2010, 20 рубрика *Спорт*); Испоставило се да Младић има држављанство Србије од 7. јула 1993. године, да је поднео захтев са документацијом за издавање личне карте 1999. и да та документација недостаје. *Дакле*, имамо копију личне карте, али недостаје документација са отиском прстију. (*Политика*, 12.9.2008, А7).

Такође, у тексту новинског извештаја употребљава се и у првој позицији након иницијалне, што потврђују примери ексцерпирани из нашег корпуса, од којих овде наводимо неке:

Можете корачати лајковачком пругом, а мобилни ће вам читати мисли. Свеједно је, *дакле*, којим путем ходате и у којој земљи се налазите. (*Политика*, 21.1.2011, 22); И док политичари још не знају на који начин да се поставе према „Фијату“, торинска кућа најављује да нема потребе журити за новим преговорима о производњи у будућности с обзиром на то да недостају још 15 месеци до краја производње аутомобилских модела „муза“ и „идеја“ у фабрици „Мирафјори“. Има *дакле* још доста времена за супституцију новог модела (Л-0) пребаченог у Србију. (*Политика*, 24. јул 2010, рубрика Економија).

Могућност пресељења из иницијалне позиције говори у прилог чињеници да је реч о лексичком конектору у функцији конкретизатора објаснидбеног значења (Ковачевић, 1998: 73). У последњем примеру реченицом која

садржи конкретизатор *дакле* даје се тумачење квантитативних података (*недостају још 15 месеци*⁷ *до краја производње аутомобилских модела „муза“ и „идеја“ у фабрици „Мирафјори“*) изнетих у првој реченици. Сви наведени примери илуструју изражавање значења корекције у тексту новинског извештаја. *Дакле* сигнализира навођење прецизнијих, алтернативнијих или адекватнијих облика од већ наведених, те представља један од маркера метајезичке модалности у тексту новинског извештаја.

2.1.8. Читав низ језичких средстава којима се може исказати додатно објашњење, преименовање денотата или прецизирање изнетог (*другим речима, другачије речено, или ако хоћете, како се обично зове, како се каже, што је исто, а заправо, а у ствари, а наима, а тачније би било рећи, или боље/ тачније/ другачије/ прецизније речено, а то или конкретније/ једноставније речено, а то значи, а то ће рећи, дакле, или ако хоћете*) није потврђен у нашем корпусу. Ови везнички комплекси нису карактеристични за језик новинског извештаја. Једино у једном примеру ексцерпираним из новинског извештаја који преноси изјаву политичара налазимо везнички комплекс *а у ствари*:

Коштуница је народну побуду 5. октобра третирао као да је Милошевић изгубио на изборима, *а у ствари* је то било настојање да се народна револуција обезвреди – рекао је Ратковић. (*Данас*, 27.10.2008, 4).

Уместо везничких комплекса новинари као маркере метајезичке модалности користе оптеобјаснидбене везнике (*односно, то јест*), конкретизаторе (*наима, дакле*), или везничке спојеве (*и то, као и то*), а разлог оваквог избора језичких средстава за навођење прецизнијих, алтернативних облика треба тражити у поштовању принципа језичке економије. Наима, једно од правила новинарског заната је и то да ће између краћег и једноставнијег израза и дуже, сложеније, „књишке“ конструкције новинар увек употребити ову прву. Изрази као што су *а то ће рећи, а тачније би било рећи, или ако хоћете* и сл. казују исто што и *односно* или *то јест*, али су рећи у општој употреби, па стога не налазе своје место ни у овом фактографском жанру, који тежи неуртралном изразу.

Анализа је показала да се за изражавање метајезичке модалности, односно синтаксичко-семантичке категорије прецизирања, у тексту новинског извештаја често користе следеће речи и изрази: *наима, односно, то јест, на пример, и то, заправо, дакле*. Они су чести и у научним текстовима, па стога не изненађује чињеница да је велики део примера ексцерпираним из новинских извештаја који читаоце информишу о новим достигнућима из области природних наука. Област политике и администрације својим излизаним, клишеизираним изразима стварају простор за *кодни шум*, односно недовољно разумевање пропозитивног садржаја, те се и у изјавама политичара и прав-

⁷ Уместо *недостаје још 15 месеци*. Конгруенција с бројевима чест је проблем у језику новина, о чему је писао М. Ковачевић (в. Милош Ковачевић, Проблеми с конгруенцијом у језику новина, Радови Филозофског факултета, број 12, књига 1, Сарајево: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2010, 295–311).

них стручњака које новинар преноси у извештају ова језичка средства користе као метајезички модални оквир. Потреба за прецизирањем и појашњавањем претходно реченог жанровски је условљена (извештај тежи јасном, недвосмисленом, прецизном преношењу информације).

3. Закључак

Подтип метајезичке модалности, односно експликативности и избор језичких средстава којима је он изражен условљен је претежно тематиком новинских извештаја. Ова језичка средства најчешће се јављају у новинским извештајима о новим видовима терапије и достигнућима из света медицине и технологије или у извештајима који преносе изјаве политичара и правних стручњака. Говорно лице, свесно чињенице да писани текст може читати било ко, наводи корелационе изразе како би осигурало разумљивост исказа. Што је говорно лице (новинар или особа чију изјаву новинар преноси) несигурније у афирмацију истинитости пропозитивног садржаја, то је више различитих средстава за прецизирање у тексту новинског извештаја. Истинитост и разумљивост пренете информације су императив новинског извештаја као информативног жанра публицистичког стила, те стога закључујемо да је употреба ових језичких средстава у њему жанровски условљена. Она доводи до проширивања текста, те у кондензованом и концизном жанру новинске вести није очекивана тако честа употреба ових средстава, док је у жанру извештаја поступак *додавања* уобичајен.

Литература

И Штампане монографске публикације

- Велчић 1987: Мирна Велчић, *Увод у лингвистику текста*, Загреб: Школска књига.
- Гловацки-Бернарди 2004: Зрињка Гловацки-Бернарди, *О тексту*, Загреб: Школска књига.
- Звекић-Душановић 2011: Душанка Звекић-Душановић, *Модалност: мотивациона модалност у српском и мађарском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Зима 1988: Лука Зима, *Фигуре у нашем народном пјесништву: с њиховом теоријом*, Загреб: Глобус.
- Ковачевић 1998: Објаснидбене (експланативне) координиране конструкције, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Рашка школа, Србиње: Српско просвјетно и културно друштво *Просвјета*, 58–79.
- Мразовић, Вукадиновић 2009: Паница Мразовић, Зора Вукадиновић, *Граматика српског језика за странце*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Пипер и др. 2005: Пипер Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Таназић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика:*

проста реченица, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

Рајнвајн 1988: Љубомир Рајнвајн, *Стваралаштво новинара*, Београд: Научна књига.

Шкарић 2008: Иво Шкарић, *Темељци савременога говорништва*, Загреб: Школска књига.

II Прилог са интернета

Катнић-Бакаршић 1999: Марина Катнић-Бакаршић, *Лингвистичка стилистика*, Будимпешта: Опен Социету Институте, <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001017/01/18.pdf>, преузето 25. 10. 2011.

Jelena Spasić

LINGUISTIC MEANS FOR EXPRESSING METALINGUISTIC MODALITY IN NEWSPAPER REPORTS

Summary: The paper gives a description of the linguistic means by which metalinguistic modality (comprehensive modality, modality of comprehension) is encoded in news reports published in Serbian daily newspapers. Metalinguistic modality is a linguistic term which refers to a speaker's competence to comprehend a statement by giving a more precise, alternative or more adequate expressions than already mentioned. The paper presents the use of different linguistic means for expressing metalinguistic modality in news reports. The aim of the paper is to show functional and stylistics motivation for using the described linguistic means for expressing this type of subjective modality in news reports published in Serbian daily newspapers.

Key words: stylistics, news report, postmodernism, modality, metalinguistic modality